

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB

~~~~~  
4. RÆKKE. I. BIND  
~~~~~

REDIGERET

AF

S. NYGÅRD

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

TRYKT I AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

1911 - 14

Til Viborg Katedralskoles Bygningshistorie.

Af A. Heise.

Viborg Katedralskoles Ombygning har længe været paa Tale; men den gamle Bygning er seig; den har i Tidernes Løb undergaaet store Forandringer, og man har hidtil maattet hjælpe sig efter Tidernes Omskiftning, for at den nogenlunde kunde svare til de paakrævede Forbedringer. Under disse Omstændigheder kunde det maaske have nogen Interesse — ogsaa for Byens ældre Topografi — at kende de ældre Forhold og Skolebygningens Forhistorie.

Viborg Domskole blev rimeligvis indrettet samtidig med Bispestolens og Marie Klosters Oprettelse og Indretning til Domkapitel. Den hellige Kjeld var jo Skolens Rektor. I hvilken af Marieklostrets Bygninger den havde Plads, vides ikke, før i Aaret 1508 paa Skt. Margrete Dag (12. ell. 19. Juli) Viborg Domkapitel indgik en fornyet Kontrakt med Brugeren af en Domkirken tilhørende Jord i St. Mortens Sogn, hvorved denne afstod et Stykke deraf til »at bygge fattige Peblinge en Skole uppaa for Hr. Bent Knudsen, Gud hans Sjæl naade«. Dette sidste Udtryk tyder paa, at Hr. Bent Knudsen har testamenteret en Sum til Opførelse af en ny Skolebygning, hvilket

maaske staar i Forbindelse med den Ildebrand, der faa Aar før havde hærget Domkirken ¹⁾).

Dette Jordstykke, der blev bestemt til Skolebygningens Opførelse, løb »i sin Længde fra det Stræde, som løber til Sanct Martini Kirke og saa sønder igen neder til Byens Gade« (osv.), og da St. Mortens Kirke laa netop lige overfor den senere saakaldte »Skolebakke« og »Skolestræde«, kan der næppe være nogen Tvivl om, at der er Tale om den i de følgende Par Aarhundreder bestaaende Skole, hvilket ogsaa Dokumentets Paategning: *Fundus ædificii scole* (Skolebygningens Grund) tyder paa.

Det er imidlertid muligt, at Skolebygningen først blev færdig henimod Reformationen; thi ifølge en gammel viborgsk Tradition skal Skolebygningen være opført »omtrent 3 Aar før Reformationen« af den sidste katolske Biskop, Jørgen Fris, og have været forsynet med hans Vaaben. Det gik, som vi skulle se, altid meget langsomt med Opførelsen af de forskellige Skolebygninger. Efterretningen skyldes *Thura* (1723), men hans Efterretninger om Viborg Skole er ogsaa i andre Henseender usikre ¹⁾. — Ligeledes maa der vist være indløbet Misforstaaelser

¹⁾ Dipl. Vibergense Nr. 175; jfr. Nr. 164.

²⁾ *Thura*: *Idea historiae litteraris Danorum*, S. 77: In diocesi Vibergensi Schola Cathedralis Viburgensis, triennio fere prius quam incipit reformatio exstructa, ostendit etiamnunc insignia fundatoris sui *Georgii Friis* (osv.). Derpaa følger en forvirret Efterretning om, at Frederik II under sit Besøg 1574 sammen med sin [den Gang endnu ufødte(!)] Søn, Kristian IV, skænkede Skolen den rige Gave af Tiender (jvfr. Birket Smith, Hieronymus Justesen Ranch's Skuespil, Indl. S. IX ff.). Denne Efterretning skylder *Thura* en viborgensisk Ven, der har hørt Fortællingen af Konrektor Mag. Jens Ostenfeld, som atter har hørt den af sin Fader, den senere bekendte Prof. med. *Chr. Ostenfeld*, der var født i Viborg 1619 og havde været Konrektor ved Skolen 1640—47. Ham skyldes vel saaledes ogsaa Bemærkningen om Jørgen Frises Vaaben.

i den Skildring, som Biskop Peder Villadsen i 1672 i sin Skoletale giver af Forholdene straks efter Reformationen idet det først skulde være Superintendenten, Mag. *Kield Jul*, der ved Kongens Hjælp tvang Kapitlet til at opføre en Skole »i Nærheden af Domkirken«; tidligere havde nemlig Skolen maattet holdes i den forrige Rektor, den første evangeliske Superintendents Mag. *Jakob Skionings* og hans Eftermand, *Kield Jul*s Bopæl i det forhenværende Sortebrødrekloster¹⁾. Dette maatte vel saaledes være sket efter 2. Septbr. 1558, da Kongen anviste da afdøde Kantor Niels Frises Residens til Bolig for de evangeliske Biskopper. Men sandsynligt er det jo, at denne Skolebygning Plads allerede var bestemt 1508.

»Kancelliets Brevbøger« omtaler heller ikke Skolebygningen før 1567. Ved Domkirkens Brand dette Aar brændte tillige den evangeliske Bispegaard og ogsaa den i Nærheden, lige Syd for Bispegården liggende Skole; thi 30. Juni 1567 udgik der Kongebrev til Landsdommer Axel Juul om, for at den afbrændte Skole »dessnarere maa blive genoptagen«, at forstrække hertil saa mange Penge, han har og der ere indsamlede til et Domhus for Jylland, og hjælpe til at Skolen snart maa blive færdig, for at de Personer, som besøge den, ikke derover skulle forsømmes²⁾. — Den blev istandsat, og vistnok paa samme Plads som tidligere nævnt³⁾, og nu hører man ikke noget særligt om denne Skolebygning før 1739, da Skoleforordningen af 17. April medførte nye Forhold. I den Anledning indgav Stiftsøvrigheden 14. Marts 1740 en Forestilling til Kongen, hvori det blandt andet hedder,

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 506.

²⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 522 (jfr. Kancelliets Brevbøger).

³⁾ Eller skulde den nu først være flyttet til »Skolestræde« i et ældre af Jørgen Fris i andet Øjemed bygget Hus? Jfr. Ursin, S. 204.

at Skolebygningen, der forøvrigt blev »sparet« ved den 1726 Byen overgangne Ildebrand, er revnet her og der i Muren samt meget forfalden, saa at den trænger til en anselig Reparation, hvilket i forrige Tider har paaligget Viborg Domkirke; men som Kirken (der ogsaa var brændt 1726) nu er meget fattig og kun med den største Nød kan bestride sine egne Udgifter, saa ser Stiftsøvrigheden ej noget Middel til den saa fornødne Reparation at bestride, end at Kongen vilde bevilge »til Skolens Istandsættelse og Logementers Indretning for 4 Hørere, hvortil findes bekvem Lejlighed paa den øverste Etage«, at der maatte ombæres en Kollekt-Bog i Viborg Stift, baade i Købstæder og paa Landet, da Bygningen, naar den saaledes var istandsat, formentlig med en ringe Bekostning kunde holdes vedlige, hvilket de mener at kunne ske saaledes, at Domkirken, der med de 2 andre Kirker, Graa- og Sortebrødre-Kirkerne, efter Loven [5: Forordn. af 23. Januar 1739] burde holde Skolen vedlige, kunde yde et aarligt Kontingent af 5 Rdlr., de 2 andre Kirker 4 Rdlr., hvortil kunde lægges de aarlige Tavlepenge, c. 10 Daler, undertiden mere; dette ansaa man for tilstrækkeligt, hvorfor Skolens Forstandere [Provsten, Domkirkens 1. Præst og »Magistraten«, indført ved Forordn. af 17. April 1739] maa gøre aarligt Regnskab.

Forslaget blev i det hele godkendt ved et Reskript af Kristian VI af 9. April s. A. (1740). Ligeledes udstedtes s. D. Bevilling til Kollektbogens Ombæring i Stiftet, i *Husene*, »for derved at indsamle, hvad godvillige Gaver en og anden maatte lade sig bevæge til dette saa nyttige og gudelige Brug at meddele« ¹⁾.

I den følgende Tid skænkede Kongen ogsaa forskellige Summer til Skolens Reparation, saaledes 19. Januar 1742

¹⁾ Landsarkivet i Viborg, Viborg Skole VI; 35 (Bispearkivet).

1000 Rdlr., 15. Juni en Bøde paa 500 Rdlr., som Fru Frederikke Louise Glud, Sekretær Johan Severin Bentzons Enke (til Estvadgaard m. m.), havde maattet erlægge, fordi hun ved sin Mands Begravelse havde forset sig mod Kongens Anordning, idet hun lod ringe med Klokkerne i alle de Kirker, hun ejede i Jylland. Atter d. 17. Juli s. A. skænkede Kongen 400 Rdlr. til Viborg Skoles Reparation og forlangte Indberetning om, »hvorvidt der med denne Skoles Istandsættelse er avanceret, og om de til denne Bygning skænkede Kapitaler ikke til dens Istandsættelse kan være tilstrækkelige eller om endnu flere Penge, og ohngefærlig hvor mange dertil maatte behøves«¹⁾.

Dette sidste Brevs Udtryk ere mærkelige; thi allerede ved en Resolution af 13. Juni s. A. havde Kongen selv afgjort den gamle Skolebygningens Skæbne. Den meget foretagsomme Justitsraad (kort efter Etatsraad og fra 1744 Landsdommer) *Arnoldus Christian Dyssel* til Vinderslevgaard havde nemlig indsendt følgende Andragende til Kongen: Det gamle Latinskole-Hus i Viborg er i en saa slet Tilstand, at derudi ikke kan holdes Skole, hvorfor »Vedkommende« samme gamle Latinske Skolehus gerne vilde sælge, om nogen sig derom vilde anmelde og give noget derfor, siden Huset baade var af *de ældgamle grundmurede Bygninger, der med Kalk, Kampesten og »Brekning«* er opfyldt, saa det vilde koste mere at nedbryde end de derfra kommende Materialier kunde bidrage; dels paa Grund af dets store Brøstfældighed, dels fordi det ligger afsides paa den saakaldte Skolebakke, var det hverken værd eller bekvemt til at indrette for nogen at bo i. Da Kongen har bevilliget Justitsraad Dyssel at maatte indrette en *Hestemølle* der i Byen, proponerer

¹⁾ Landsarkivet, Viborg Skole VI, 52, 57, 58. (Om Fru Bentzons Bøde se ogsaa Krogh, Viborg, S. 234—35).

Dyssel derfor, 1) at bemeldte gamle Skolehus til ham blev solgt, da han, i Haab om efter derpaa anvendt Reparation at kunne »employere« den nederste Etage til Hestemøllens Indretning, kunde give noget lidet for bemeldte Hus, for hvilket ej noget var at bekomme, og 2) Kongen, da den latinske Skole ej saa hurtig kan blive færdig, allernaadigst vilde tillade, at Skolen imidlertid kunde holdes i *de nederste Værelser i en af Enderne i Landstinghuset*, som dog af ingen bruges eller til Landstingets Holdelse udkræves og bestaar af *en stor Stue* med Kamin og *2de Kamre* indrettet til Kakkellovne. —

Eftersom *Stiftsovrigheden* i deres derom afæskede Erklæring »tilstaar«, at Skolehuset af Brøstfældighed og Ælde er saa aldeles fordærvet, *at det ikke duer til nogen Reparation*, hvorfor de ogsaa har anholdt om Hjælp til en ny Skoles Opbygning paa et belejliger Sted og med gavnliger Indretning, med videre, saa bevilger Kongen (ved Skrivelse af 13. Juni 1742), at det gamle Skolehus overlades Dyssel paa følgende Vilkaar: 1) at han for Huset, saaledes som det nu forefindes, med den liden tilhørende Plads straks ved Skolens østre Side, betaler til næste Snapsting 150 Rlr., 2) skal Dyssel uden videre Betaling skøde og afhænde til den ny Skoles Bygning og Brug, al den Plads, som han har tilkøbt sig Sønden for Domkirkens Kirkegaard, beliggende mellem *Skole-Risten* [nuværende Skolestræde], *St. Mathiasgade* og *St. Mogensgade* med alle derpaa værende Grundstene, Pikstene¹⁾ og hvadsomhelst videre enten i Jorden eller paa Jorden ved Pladsens Rydning maatte findes, dog Enken Wilberg fordem tilhørende Vaaning undtagen, hvis

1) Det samme som Brosten; at pikke Sten bruges ogsaa om Brolægning (Kalkars Ordbog; jfr. Stenpikker).

Tømmer og Stene han ubehindret maa lade bortføre og gøre sig saa nyttig, som han kan bedst. — 3) bevilliges, at den latinske Skoles Information maa ske i *det ny-reparerede Domhuses nederste Etages øverste Værelser*, indtil den nye Latinske Skole kommer istand, og det uden nogen Leje, og at Justitsraad Dyssel paa egen Bekostning lader udi Skillerums-Væggen mellem de *to Kamre*, som skal være allerøverst, gennembryde og gøre en skikkelig, dog aaben Dør, saafremt hele *Mesterlektien* ej skulde bekvemmelig kunne rummes udi et af bemeldte Kamre, og udi samme lade indflytte og opsætte de Borde og Bænke, som nu findes i Mesterlektien i den gamle Skole. Ligeledes haver han i den *store Stue*, som er udenfor bemeldte 2de Kamre, at lade paa hans egen Bekostning indbringe og bekvemmelig opsætte de Borde, Bænke og Stole, som nu ere i den gamle Skoles øvrige Lektier, og endelig at han ligeledes paa egen Bekostning skal lægge Gulv af Brædder istedenfor det nuværende Teglstensgulv i de to Kamre tillige med den store Stue . . . Skolen skal ingen Reparation bekoste, uden hvad Skade der sker af Skolens Personer paa Vinduer, eller anden Overlast¹⁾.

Det hele stod i Forbindelse med, at Magistraten allerede i 1738 havde indgivet et Andragende om, at det ved Ildebranden 1726 ilde medtagne Domhus — det senere Stænderhus —, maatte indrettes til et Manufakturhus, hvorpaa Kongen Aaret efter bestemte, at Domhuset skulde indrettes til et *Tugt- og Manufakturhus*, hvorpaa Retten foreløbig holdtes paa Raadhuset. Da Lokalet ved nærmere Undersøgelse viste sig ubekvemt til dette Brug, købtes 1740 en særegen Plads til at opføre Tugthuset paa, som Etatsraad Dyssel, der stod bag ved den hele Plan

¹⁾ Skole V, 9 (Bispearkivet).

og blev Entreprenør for det hele Foretagende, tilbød sig at skaffe færdig bygget til 1741, og samtidig bestemtes det (1740), at Domhuset skulde repareres og genopbygges¹⁾. Med Manufaktur- og Tugthusets Anlæg staa ogsaa Oprettelsen af en Hestemølle i Forbindelse.

Da rette »Vedkommende« jo nu, i Modsætning til Indstillingen af 14. Marts 1740, var kommet til det Resultat, at det var heldigst at bygge en helt ny Skole, da Etatsraad Dyssel hertil havde skaffet en stor Grund, der i Virkeligheden indtog hele Pladsen (med Undtagelse af Raadhuset) mellem »Skolestræde« og St. Mogensgade, rimeligvis Brandtomter efter Branden 1726, indsendte Stiftsøvrigheden under 26. Nov. 1742 en »Relation« til Kongen, ledsaget af en Tegning af den paatænkte Skolebygning, hvorpaa Kongen under 21. *December 1742* svarede: Af Stiftsøvrighedens Skrivelse fremgaar, at den latinske Skole, som af ny i Viborg skal opbygges, efter den indsendte Tegning vil koste 9000 Rlr., hvoraf kun 2250 Rlr. haves »in cassa«, som dels er skænket af Kongen, dels indkommet ved Kollekt, dels af den *bortsolgte gamle Skoles Bygning*. Da der saaledes mangler endnu c. 6750 Rlr., men Størrelsen, der behøves til Opførelse af Bygningen efter Tegningen, ikke fuldt kan opgives, foreslaar Stiftsøvrigheden Afholdelse af en »Auktion« om Opførelsen af Bygningen. Da der desuden til Kakkellovne og 3 Brønde vil medgaa en 7—800 Rlr., vil Summen efter Stiftsøvrighedens Mening ikke blive meget ringere end 10,000 Rlr. Kongen tillader da, at Opførelsen efter Tegningen, der tilbagesendes²⁾, stilles til offentlig »Auktion«, og at de indberette Udfaldet og gøre Forslag om, hvorfra Pengene kunde tages, »da vi allernaadigst

1) Ursin, Stiftstaden Viborg, S. 219: 231.

2) Ikke vedlagt.

ville være betænkte ved Lejlighed af *Bøder* og deslige, som kunde forefalde, noget deraf at henlægge¹⁾.

»Auktionen« (Licitationen) førte ikke til noget brugeligt Resultat; men Kongen holdt sit Løfte. 13. Apr. 1743 skænkede han 100 Rlr., »som fra Justitsraad *Sehested* skal annammes«, 15. Juli s. A. 300 Rlr. af de Penge, »som for en eller anden Karakter (Titel) til Kancelliet ere betalte«, 9. Aug. 250 Rlr. som Gave, 7. Januar 1746 266 Rlr. af de Penge, som Kammerraad Petersens Enke af Lemvig har maattet betale i Bøde for Forbrydelse mod Begravelsesanordningen²⁾. D. 23. Januar 1756 godkendte Frederik 5. Stiftsøvrighedens Indstilling, at de 2000 Rlr., som Biskop Trellund († 1735) ved sit Testamente har legeret til de kgl. Kirker i Viborg Stift, maa anvendes til de fattige Kirker i Viborg, nemlig til Domkirken 1000 Rlr., til Søndersogns Kirke 400 Rlr., til Graabrødre Kirke 300 Rlr. og til den haardt afbrændte Skive Bys forarmede Kirke 300 Rlr., da de *kgl.* Kirker ved Resolution af 22. Juli 1755 ere solgte paa Betingelse af, at Køberne skal vedligeholde dem, og saaledes ikke længere trænger til Kapitalen eller Renterne. — Af samme Grund tillægges de af Trellund til fornævnte kgl. Kirker »den Tid manquerende Skoler« legerede 2000 Rlr. »til den Kapital og Rente, som ved vores højsalig Hr. Faders gudelige Forsorg allerede er samlet til *den i Viborg saa mange Aar forventede Latinske Skoles nye Opbyggelse*«, da det ved Forordningen af 23. Januar 1739 er forordnet, at hver Kirkeejer holder Skolen vedlige, og Stiftsøvrigheden derfor formener, at Kapitalen efter Testators Intention kan henlægges til et andet lignende Brug³⁾.

Ved en snild Fortolkning af Stiftsøvrigheden var der

¹⁾ Skolen, VI, 59.

²⁾ Sammesteds Nr. 60 og fig. Nr. Jfr. Ursin, S. 205.

³⁾ Viborg Skole V, 7 (Bispearkivet).

saaledes tilfaldet Skolens Opbyggelsesfond en Kapital af 2000 Rlr., men Forholdene i Domhuset var ogsaa fortvivlede, hvilket vil fremgaa tydeligt af den nedenfor givne Fremstilling i Reskriptet af 5. Februar 1760, og disse uheldige Forhold synes ogsaa at have sat Skolen tilbage. Den havde ved Frederik II's store Gave af 2. Febr. 1574 med Oprettelsen af 30 Pladser for Disciple, der bispistes »ved Kongens Bord«, haft en Glansperiode; men nu synes Discipeltallet atter at være faldet. 1743 udgjorde det 54, deraf 25 i »Mesterlektien«; i 1747, da der overensstemmende med Skoleplanen af 1739 var tilkommet en 6. Lektie, saa at der var 5 foruden Mesterlektien, 67, deraf i Mesterlektien kun 14; 1757 var Antallet atter dalet til 58, deraf 27 i Mesterlektien.

Ogsaa Antallet af de Disciple, der nød Kongens Bord og som oprindeligt havde nydt Underhold i Hospitalet, indtil Antallet i 1595 var blevet indskrænket til 20, der skulde underholdes af Kannikerne, mod at disse nød Tienderne¹⁾, — var i Tidens Løb end yderligere indskrænket til 15. Det fremgaa af den Bispisningskontrakt, der d. 12. Oktbr. 1747 blev indgaaet med Madam Anne Jakobsdatter Frisenberg, salig Hans Frausings Efterleverske, hvorved hun forpligtede sig til at bispise 15 Personer til 2 Maaltider, Kl. 10 og Kl. 5, med 3 Retter god og veltillavet tarvelig Mad, med alt hvad som hører til et Maaltid. For hver Person skal af Skolens Kongetiender aarlig ydes 24 Tdr. Korn, halvt Rug og halvt Byg, og i alt et aarligt Tilskud af 40 Rlr., tillagte hertil af Kongen af Konsumptionspengene. — Efter hendes Død gik Kontrakten paa lige Vilkaar over paa hendes Døtre,

¹⁾ Kancelliets Brevbøger 28. Febr. og 5. Juni 1580; Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 538.

og 18. Oktbr 1760 »efter lovlig Opsigelse« til Postmester Tonboe¹⁾.

Den af Dyssel udsete Plads til Skolen hører man ikke noget om efter det mislykkede Forsøg med Licitationen (1743); men da kom Stiftamtmand *v. Heinen*, der rimeligvis allerede da havde bestemt sig til at tage sin Afsked, som han fik 16. September 1760, den betrængte Skole til Hjælp ved at tilbyde paa billige Betingelser at afstaa sin store Gaard i St. Mogensgade lige overfor Domkirken. Hvor glad man blev over Tilbudet, og hvor uheldige Forholdene vare i Domhuset, fremgaar klart af Frederik 5's Approbation paa Sagens Ordning paa denne Maade den 5. Februar 1760:

». . . Af Eders til os under 7. Januarii sidstleden indsendte Fremstilling er os allerunderdanigst bleven refereret, at endskønt vor elskelige kære Hr. Fader . . . d. 21. December 1742 haver reskriberet daværende Stiftamtmand over Viborg Stift og Dig, Biskop Wøldike, at den nye latinske Skoles Bygning efter den indsendte Tegning til entreprenering ved offentlig Auktion opbydes, haver I dog ikke set Eder i Stand til nogen ny Bygning, formedelst at Kapitalen ej dertil er tilstrækkelig og end mindre til at vedligeholde en saa kostbar Bygning, og som Skolen imidlertid ikke ordentlig har været samlet, men *enhver Lærer har taget Disciplene paa Kammer med sig undtagen i nogle faa Maaneder om Sommeren*, da Skolen er bleven holden i Kælderen under Landstings Domhuset, hvorover en og anden Uorden undertiden er forefalden, saa haver I med hverandre overlagt, hvorledes denne Vanskelighed kunde hæves og Byen igen faa et Skolehus, som ikke alene kunde bekostes, men endog vedligeholdes af den Fond, som for nærværende Tid til en ny

¹⁾ Viborg Skole V, 12.

Skolebygning haves og *præterpropter* kan beløbe sig til 10,000 Rlr., til hvilken Ende Hr. Stiftamtmand *von Heinen*, for at fremme Publikum, allerunderdanigst har tilbudt at vil overlade en sig tilhørende Gaard i Viborg til en Skolebygning, for det samme, Du haver købt den af Din Formands Enke, nemlig i alt for 3000 Rlr., og hvilken Gaard, som er to Etager høj af Grunden og 3 Fløje af Bindingsværk, Du, *Biskop Wøldike*, tilstaar ikke alene er fuldkommen rummelig, og efter faa fornødne Indretninger aldeles bekvem til en latinsk Skole, *hvorudi Lærerne kan bo og Disciplene samles*, men og Prisen derpaa saa billig, at man ikke for 3 ell. 4 Gange saa meget kunde opføre en Bygning af ny . . .«

Som Følge heraf approberes Indstillingen om Købet af Gaarden for 3000 Rlr., og det befales:

»At I, efter at de fornødne Indberetninger ere gjorte, anviser Lærerne Værelser deri, da derimod de Residens-Penge, som hidtil er vordne betalte i Steden for fri Hus, skal henlægges og tillige med Renterne af den overblivende Skolens Kapital anvendes til Skolehusets aarlige Vedligeholdelse« ¹⁾.

Den 5. Maj 1760 tilskødede derpaa *Caspar Hermann von Heinen* til Hollufgaard, Ørbæklunde og Ørritzlefgaard i Fyn, Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift og Amtmand over Hald Amt, til den nye Latinske Skole i Viborg eller dens Direktører og Forstandere, den ham tilhørende Gaard, beliggende i St. Mogensgade, og bestaar den af *4 Længder*, nemlig *ud til St. Mogensgade*

¹⁾ Notarial-Afskrift, sammenbunden med v. Heinens originale Skødebrev. (Skolen, Pakke VI, 47, Bispearkivet, hvor ogsaa de følgende Dokumenter findes.)

en grundmuret Bygning 2 Loft høj og i Længden 11 grundmurede Fag *med Kælder under* og Kvist over 3 Fag, ved *den nordre Ende et Sidehus*, bestaaende af mur- og bindingsværk Stue og Loft, i *Længden ud mod Nytorvegyde* 22 Fag med en durchgaaende *Kvist* over 4 Fag og *hvælvet Kælder* under Huset. — Videre bag i Gaarden et *Tværhus med en Port i Midten*, bestaaende i Længden af 16 Fag, indrettet til Stald og Hø. — Endelig *ved Gaardens søndre Ende en afbrændt Plads*, der tilforn har tilhørt adskillige Ejere, nemlig afg. *Niels Arctander*, Borgmester *Ole Gerner*, Oberst *Parsberg* og Justitsraad *Kierulf*, men siden under èt købt og samlet. — Og da ham for bemeldte Gaard og Plads udi indeværende Aars Snapsting af den latinske Skole ved Hs. Højærværdighed Biskop Wøldike er betalt den Summa 3000 Rlr. Dansk Kurant, saa afhænder han den til den latinske Skole med al den Ret, hvormed han har købt den af salig Fru *Katharine de Hausmann*, afg. Stiftsbefalingsmand *Hr. Johan Albrecht Withs* paa den Tid efterlevende Enkefrue ved Skøde af 26. April 1755.

Tillige overleveredes følgende ældre Skødebreve:

I. Auktionsskøde til *Anders Lyngby* af 19. Apr. 1738: 6. Dcbr. 1737 blev udi afg. Hr. *Hans Knudsen Rafns*, forrige Borgmesters og Handelsmands her i Byen sidst iboende og fradøde Stervbos *store Gaard liggende i Sct. Mogensgade*, holdt Auktion over bemeldte Gaard. Da blev samme Gaard, som bestaar 1) udi et *grundmuret Hus fra Nytorvs-gyde* til Synden hen til salig *Niels Arctanders øde Gaards øde Plads*, bestaaende af — Alen Grundmur, 2) af *et Hus derfra til Vester* langs med bemeldte *Niels Arctanders Gaards øde Plads*, bestaaende af 21 Fag, som bør nyde og have fri og ubehindret »Tagdrøb« og Reparationsrum paa Synder Side, mellem det nustaaende Hus

og hvad Hus der i Tiden kan vorde bygget paa bemeldte Salig Arctanders, nu velbaarne Justitsraad *Kierulfs* øde Gaards Plads, ligesom disse Huse før Ildebranden har været fra hinanden separeret, — 3) et *Hus* af 16 Fags Bindingsværk fra bemeldte Arctanders eller Kierulfs øde Gaards Plads fra Synder og i Nør til *Sumpen* mellem det andet Hus, som gaar med Siden ud til Nytorvsgyde, paa hvilken Længde Hus nu er en *Port* ind udi velbaarne Hr. Regimentskvartermester *Steffen Hansens* paa salig Borgmester Rafns Auktion købte liden Gaard op til Nytorv, hvorigennem al baade »Tagdraab« og Rendestensvand af bemeldte Hansens Gaard er hidtil Dags løben igennem denne nederste¹⁾ store Gaard. Dersom samme Port efter Auktionskonditionerne maa til- og efterlukkes, saa bør der inde udi Hansens Gaard være og blive fri og ubehindret »Tagdrøb« af dette fra Synden til Nør løbende Hus og den forbemeldte øverste Gaards Ejer, Regimentskvartermester Hansen, eller hvo den efter ham kommer, bør med Frafaldsrender, hvor bedst ske kan, sig saaledes forsyne, at Vandet ikke bliver staaende, enten imod den store Gaards Hus, eller faar Gang igennem den nederste store Gaard, mindre i nogen Maade foraarsager Skade ved Vandets »Ædelse« under Fodtræerne af den nederste store Gaard. Og som et Hus af den øverste Hr. Regimentskvarterm. Hansen nu ejende Gaard er bragt udi et af (3: med?) den store Gaards Hus, som vender Sønder og Nør med Enderne, der foraarsager tvende Vandgangs Kvistrender i bemeldte store Gaards Hus, saa bør og skal Ejeren af den øverste lille Gaard, som Regimentskvartermester Hansen nu ejer, tilligemed Ejeren af den store nederste Gaard holde disse tvende Ibygningsrender i forsvarlig god tæt Stand, at de ikke foraarsager ringeste Skade paa enten af Siderne.

¹⁾ 3: lavere liggende.

4) *Et Hus fra Vester hen i Øster i Nytorvsgejde*, bestaaende af 10 Fag, hvoraf den vesterste Stolpe(?), som den store Gaard er tilhørende, er Skillerrummet mellem dens Gaard og det Hus, som *Christen Tinstøber* og efter ham Sgn. *Johannes Heide ved Auktion efter salig Borgmester Rafn* sig haver tilkøbt. Ved samme Længde Hus befindes en *Smoge* eller *Smuge* fra den store Gaard til bemeldte *Heides* Hus, som Ejeren af den store Gaard i Anledning af Auktionskonditionerne¹⁾, naar han det for godt befinder, har Frihed at efterlukke, saa vel som det tilkommer samme Gaards Ejer at holde forsvarlig vedlige saa vel Taget for oven som og upaaklagelig god Lukkelse med Vægge og Gavle, og hvis nu i Skillerrummet befindende Døre aflukkes og vedligeholdes, saa selve Lukkelsen af den store Gaard, hverken ved Tagdrup eller ved Vands Løb af Renden, i nogen Maade bliver beskadiget, og naar sligt skulde findes fornødent at paaankes, skal Ejeren af Heides nu tilhørende Hus være forpligtet at gøre saadan Anstalt, at bemeldte Skade for den store Gaard kan præcaveres.

Gaarden solgtes for 1560 Rlr.

Det fremgaar af dette Skøde, at Gaarden — vistnok allerede før den 1726 afbrændte, har tilhørt *Borgmester Rafn*, og at denne tillige har ejet *Naboejendommen ud mod Nytorvet*, der kun var adskilt fra den større Gaard ved den saakaldte »Smoge«, et smalt, af en rindende Rendesten gennemløbet Mellemrum mellem Ejendommene, der i Tidernes Løb har medført Katedralskolen store Ulemper og Omkostninger til Kloakanlæg m. m.

De øvrige Bilag ere:

¹⁾ Auktionskondition 5: Indkørselen af denne Gaard udi den af Sgn. *Sevel* iboende Gaard bliver af *den købende* aflukket, og saaledes vorder det forrige Fællesskab derved afskaffet.

II. 19. *Maj* 1738. *Anders Lyngbye*, Fuldmægtig paa Tjele, transporterer Skødet til Hr. *Christian Fischer* til Allinggaard, med samme Rettighed, som han har haft.

III. 15. *Juli* 1738. *Christian Fischer* til Allinggaard transporterer igen Skødet til velb. Monsr. *Edvard Trelund* [Landsdommer, Søn af den 1735 afdøde Biskop] »... i samme Kraft, som om det paa ham havde været udfærdiget«. Ved Kontrakt af 20. *Maj* er Gaarden (ligesom tidligere, hvilket fremgaar af Konditionerne) *udlejet* til Hr. Justitsraad *Arnoldus Christian Dyssel*, hvilken Kontrakt skal vedblive at staa ved Magt.

IV. 11. *Oktober* 1740, Kristiania. Afg. Justitsraad, Assessor og Justitiarius ved Over- og Hofretten i Norge, *Lucas Kierulfs* Enke, Fru *Sophie Dorothea Møinichen*, tilstaar at have faaet Betaling af Landsdommer *Trelund* for to *afbrændte Gaardspladser*, nemlig saa vel den hende tilhørende afbrændte Gaardsplads, som tilhørte den Gaard, som afg. *Niels Arctander*, Borger og Handelsmand i Viborg, boede i og som han ved Skøde af 12. April 1715 haver købt af forrige Raadstueskriver, *Johan Eriksen* ibidem, som og for den afbrændte Gaards Plads, hvilken hendes sidste salig Mand af Sgr. *Mathias Gandorf* i bemeldte Viborg ved Skøde af 15. *Apr.* 1719 haver sig tilforhandlet, hvilke samme Pladsers Bygninger med andet af Byen d. 23. Juni 1726 blev lagt i Aske. — Hun overdrager nu Landsdommer *Trelund* sine Skøder herpaa¹⁾.

V. Ved offentlig Auktion sælger *Stervboet efter Landsdommer Trelund Boets store Gaard med hosliggende*

¹⁾ *Niels Arctander*, Vinhandler og Købmand i Viborg († 1726), havde været gift med *Sofie Dorothea Møinichen* (Søster til Oversekretær Møinichen); hun ægtede 2. Gang *Lucas Kierulf*, da Kancelli-Assessor og Prokurator i Viborg. (Om ham og hans og Møinichens Forhold til de Rostgaard-Deichmannske Forhold, se Chr. Bruun, Rostgaards Levned, I, 318—19.)

Byggepladser d. 4. Marts 1747 for 1221 Rdlr. til Stiftamtmand *Johan Albrecht With*, Ridder, Etatsraad m. m. — Man havde først søgt at faa Byggepladserne særlig solgte; Major *Lüttichau* bød endogsaa 1220 Rlr. for den store Gaard *alene*; men da der intet særligt Bud var sket paa Byggepladserne alene, mente Skiftekommissionen, at dette var til Skade for Boet, der saaledes vilde blive hængende ved Pladserne. — Derefter blev tre i Gaarden endnu staaende Kakkellovne solgte for $2\frac{1}{2}$ Rlr. med Vilkaar, at Generalinde *Galton*, som har dem i *Leje*, beholder dem tillige med de Værelser, hun ibor, indtil Lejetiden udløber.

VI. *Selve Auktionsskødet af 4. Marts 1747*. Selve »den store Gaard« med dens forskellige Sidehuse beskrives paa lignende Maade som i de foregaaende Skøder. Om det *søndre* Sidehus bemærkes, at det vender ud »til fordum *Niels Arctanders* og *Kierulfs* afbrændte Gaardes Plads; mod *Vestsiden* vender den »store Gaard« ud til Hr. Regimentskvartermester *Stefan Hansens* og Hr. *Johan Sander Bogbinders* Gaard. Det fremhæves, at i *Hovedfløjen* ud til Mogensgade er der, foruden Bryggers og *Kælder*, i 2. Etage *en stor Sal*, 10 Fod lang, midt i Huset, og en *Port* midt i samme Hus ud til Gaden, og i den *nordre Sidefløj* ud til Nytorvsgyde »muret gevalfter *Kælder*«. Om den hele Gaard siges, at den »haver paa østre og nørre Sider ud til Gaden fri Fortog, Ud- og Indkørsel, paa østre Side til Gammel Torv, men paa syndre og vestre Side kun fri »Tagdraab«; den er *overalt siden den ulykkelige Ildebrand 1726 opbyggt*, og i det grundmurede Hus (ud til Mogensgade) dobbelte Lofter og udi Gaarden Brønd med Lænker og Spande, hvortil dog ellers og nu er henhørende og ved Stervboens Registrering henlagt *de afbrændte Gaarde* paa søndre Side af samme, som salig Landsdommer haver tilforhandlet sig og tilforn som sagt været salig *Niels Arc-*

tander, Borgmester *Ole Gerner*, Oberst *Parsberg* og Justitsraad *Lucas Kierulf* tilhørende.

VII. 26. April 1755. Stiftamtmand *Withs Enke*, *Catharine de Hausmann*, tilskøder Stiftamtmand *v. Heinen* den store Gaard i *St. Mogensgade*, bestaaende af 4 Længder, nl. en grundmuret Bygning ud til *St. Mogensgade*, 2 Loft høj, med Kælder under og Kvist over 3 Fag, og 2 *Sidehuse*, bestaaende af Mur og Bindingsværk, samt bag i Gaarden et *Tværhus* med en *Port i Midten*, indrettet til Stald og Høloft. »Endelig ved Gaardens synder Ende en *afbrændt Plads*, som har tilhørt adskillige Ejere, nl. afg. *Niels Arctander*, Borgmester *Ole Gerner*, Oberst *Parsberg* og Justitsraad *Kierulf*, men af min salig Mand af afg. Landsdommer *Trellund* er købt og *nu under èt er samlet*«.

Det fremgaar saaledes af disse Skødebreve, at »den afbrændte Plads« er kommen i Skolens Besiddelse ved Køb sammen med den øvrige Ejendom, og at denne saaledes har fuldt juridisk Ret til Pladsen. Borgmester Rafn, der nævnes som første Ejer efter Branden 1726, har da rimeligvis genopført den store Gaards afbrændte Bygninger. Man kan dog følge Gaarden længere tilbage endnu; thi »1667, d. 18. April ved Kl. 7 slet Eftermiddag opstod Ild i *Anders Jensen Bygums* Bryggers, som da boede paa *den Sønder-side af Nytorvs-gyde paa Hjørnethuset i Sct. Mogens-gade*«, altsaa netop der, hvor »den store Gaard« 100 Aar efter laa¹⁾. Men om *Anders Jensen Bygum* ogsaa har ejet »den store Gaard« eller kun Fløjen ud mod *Nytorvs-gyde*, er maaske uvist. — Paa *Resens Atlas* (kgl. Biblioteks Eksemplar), der skriver sig fra Tiden kort efter, synes der paa Skolens Plads — Brandtomten medregnet — at være angivet 4 Gaarde med Gavlene ud til *Mogens-*

¹⁾ Saml. til jydsk Historie og Topografi 3. R. I, 513.

gade¹⁾. Men hvorledes det end forholder sig hermed, saa viser *den store Kælder* under Hovedbygningen ud mod Mogensgade og Kælderen med Tøndehvælvinger i Fløjen ud mod Nytorvsgyde, at her i Middelalderen har ligget et større Bygningskompleks, men hvilket, det er endnu ikke oplyst.

Fra d. 16. September 1760 dateres *v. Heinens* Afsked. Allerede d. 15de udstedtes paa Biskop Wøldikes Foranstaltning Udmeldelse af 4 Haandværksmestre til at syne »Stiftamtmand *v. Heinens* til Latinsk Skole overladte Gaard«. Synet holdtes d. 23. Septb.; det giver en vidtløftig Beretning om de enkelte Værelses Fordeling m. m. Der omtales foruden *Porten* midt i det 2 Etages Hus ud til Mogensgade ogsaa paa den nordre Side en Forstue med *en Dør ud til Gaden* samt Trappe og Opgang til den store Sal i 2. Etage, der senere deltes til »Adjunktværelser«. — Der udsattes Reparationer til omtr. 505 Rlr., men kun til Vedligeholdelser, *ikke* til nye Indretninger²⁾.

Det varede imidlertid længe, inden disse fuldførtes, nemlig i Aarene 1769—71 for en Bekostning af 5750 Rlr., og først 14. Oktbr. 1772 blev Skolen indviet af Biskoppen, og blev vistnok ogsaa først da tagen i Brug. Der var foretaget store Forandringer. Den store Midterport ud til Sct. Mogensgade var forsvunden og erstattet med en Gadedør, saa at Hovedfløjen fik to Indgange, en til det egentlige Skolelokale, en anden saavel til Skolestuen som til Læreboligerne i 2. Etage. Skolelokalet indrettedes i Stue-Etagen, og bestod af én stor Sal for alle »Lektier«, der samtidig, efter Tidens Skik, undervistes i én Sal. $\frac{3}{5}$ af denne kunde, ifølge en Indberetning (1806), rumme 130 Mennesker. — 2. Etage indrettedes til Lejlighed for 4

¹⁾ Resens Tegn. i Danmarks Riges Historie IV a, S. 301, og i Trap, 3. Udg.

²⁾ Viborg Skole (Bispearkivet) VI, 38.

ugifte Hørere, og *Sidebygningerne*, der samtidig opførtes af *Grundmur*, indrettedes til Lejligheder for *Rektor og Konrektor*, den søndre, ud mod »den afbrændte Plads«, for Rektor (indtil videre), den nordre, ud til Nytorvs-gade, for Konrektor. Dog hørte de fire Hjørneværelser i Hovedfløjen til Embedsboligerne, i Stuen som »Sal«, i 2. Etage som »Gjestekamre« (det nuværende Lærerværelse og Rektors Kontor regnedes med til Boligen i nordre Fløj). Det hele fremgaar af en interessant Tegning over Skolebygningen, som i Anledning af Forandringen af Skoleplanen 1805—7 indsendtes til den da nyoprettede Direktion for Universitetet og de lærde Skoler. Den fremviser i alt væsentlig Indretningen 1771¹⁾.

Gaardspladsen deltes mellem Rektor og Konrektor, saa de fik hver sin Halvdel — Legeplads var der i den Tids Skoler ikke Tale om —, og ligeledes deltes det vestre Tverhus imellem dem. — Tegningen er udført af Bygmester Villads Stilling, der ejede flere Steder i Mogensgade, ogsaa Nabobygningen ud til Nytorv († 1831).

Endnu laa den »afbrændte Plads« ubenyttet hen. Da indgav samtlige Skolens Lærere 1783 et Andragende om at indhegne og planere Pladsen til fælles Have mod et Forskud af omtr. 400 Rlr. af Skolekassen. Hvor glad Stiftsøvrigheden blev over dette Forslag, fremgaar af Stiftsøvrighedens Indstilling herom til Kancelliet:²⁾

Underdanigst Pro Memoria!

Samtlige nu værende Lærere i Viborg Latinske Skole have foreslaaet en højst priselig og nyttig Indretning ved at forandre en Skolen tilhørende saa og Byen vanzirende Plads til en for Lærerne lige saa behagelig som nyttig og snart

¹⁾ »Ny Supplementreversal« S. 328 (Viborg 1. Skole I, Nr. 172). — Jfr. Krogh, Viborg, S. 229—30 (1779). — Ursin, S. 205.

²⁾ Viborg Stiftsøvrigheds Kopibog 1782—99, S. 33.

umistelig Hauge; saa meget mere rosværdigt er dette deres Forslag, som dette udføres uden mindste Udgift for Skolebygningskassen, af hvilken de alene begære Forskud til Pladsens Rydning og Indhegning mod aarlig at svare lige med andre forsvarlig Rente til bemeldte Cassa samt paa egen Bekostning at besørge Haugens Anlæg og Bepantning. Med megen Fornøjelse have vi samtykket i Pladsens Rydning og dens af de opryddede Stene opførte varige Indhegning; men, endskønt aldeles ikke kan tvivles om, at jo enhver Eftermand taknemmelig vil erkende de nuværendes priselige Om-sorg og med Glæde svare den mod dens sande Nytte ubetydelige Rente af de paa Indretningen gjorte og af Skolekassen forstrakte Omkostninger, finde vi dog fornødent til fuldkommen Sikkerhed for Fremtiden underdanigst paa samtlige Skolens Læreres Vegne, ifølge indlagte os tilstillede Pro Memoria, at udbede af det høje Collegio, at De enten selv ved Deres gældende Decision, eller, om fornødent agtes, ville ved et udvirket allernaadigst Reskript højstgunstigt faa denne priselige Indretning stadfæstet, saaledes at denne nu indhegnede, forhen øde Plads skal bestandig blive Hauge for samtlige Skolens Lærere, hvorimod alle herefter kommende saavel som nuværende Lærere aarligen svare Renten af den til denne Indretning af Skolens Kasse forstrakte Kapital, alt efter den Inddeling, som efter Omstændighederne af os som nuværende Direktører approberes og stadfæstes.

Viborg, 19. Februarii 1783. Hauch. Tetens.

Til

det højkongelige danske Kancelli!

Christian den Syvende (osv.):

Da I udi Skrivelse til Vores Danske Kancelli af 19. Februarii sidstleden, som os allerunderdanigst er bleven refereret, have forestillet, at samtlige Viborg Latinske Skoles Lærere have foreslaaet, at en *Skolen tilhørende* og ved

samme beliggende *afbrændt Plads*, som nu er Byen til Vanzir, maatte indrettes til en Hauge for Lærerne, hvortil de ingen anden Hjælp af Skolens Bygningskasse begære end alene et Forskud af omtr. 400 Rlr. til Pladsens Rydning og Indhegning, imod deraf at svare aarlig Rente, og som I samtykke dette Forslag, indstillende samme til Vor Approbation,

Saa give Vi eder hermed tilkende, at Vi dette saaledes gjorde Forslag allernaadigst ville have approberet og at fornævnte *afbrændte Plads* maa bestandig blive en Hauge for samtlige Skolens Lærere, hvorimod de, saavel nuværende som efterkommende, aarlig skal svare Renter af den af Skolens Cassa forstrakte Kapital, efter den Inndeling, I som Direktører efter Omstændighederne fastsætte 23. April 1783.

Original med Kongens Haand og Segl, paraferet af J. G. Moltke, Luxdorph, Aagaard.

Pladsen blev nu indhegnet med et forsvarligt Stengærde og omgiven med den prægtige Række Lindetræer, som endnu staar. Hvorledes Stiftsøvrigheden fordelte (»inddelte«) Haven mellem de forskellige Lærere, vides ikke; rimeligvis har hver faaet sin Part. Konrektor *Tetens* (1797—1805) opførte senere paa sin Del det bekendte »Lysthus«, som senere gik over til Rektor.

I den følgende Tid er der neppe foretaget større Forandringer med Skolebygningen. Men da bestemtes ved Plakat af 22. Marts 1805, at der istedenfor 6 »Lektier« nu ved alle Skoler skal oprettes 4 *to-aarige Klasser*, der ikke længere maa læse i samme Sal, men hver skal have et lyst og rummeligt Lokale. Ved Plakat af 13. Juli 1805 oprettedes derpaa *Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler* med Hertug *Frederik Chr. af Augusten-*

borg som Præses og den unge og energiske Professor *Laurids Engelstoft* som Sekretær. Saaledes forberedtes den store Skolelov af 1809, der skulde sætte Slutstenen paa den store, gennemgribende Reform, og man henvendte sig straks til Skolerne om Indberetninger om Lokalerne Beskaffenhed og de fornødne Ændringer. — Den 5. Maj 1806 indsendtes ogsaa den her tidligere afbildede Tegning, og d. 13. Juni Forslag til Indretningen af Lokalerne; men dette Forslag, der rimeligvis endnu er udgaaet fra Rektoren, Prof. *Jørgen Hansen*, fandt ikke Direktionens Bifald, saaledes som det fremgaar af Direktionens Skrivelse til Stiftsøvrigheden af 24. Juni 1806:

I den ved Plakat af 22. Marts f. A. [1805] befalede Forandring af Skolebygningernes Indretning bestemmes, at i enhver Skolebygning maa i det mindste tilvejebringes 4 til 5 fra hinanden adskilte, rummelige Læseværelser. Dette Hensyn tilfredsstilles ikke i det d. 13. Juni indsendte Forslag. Derimod indser man efter den d. 5. f. M. indsendte, hermed tilbagefølgende Tegning, at Hovedøjemedet kan naas, og tillige god Lejlighed blive tilovers for Skolelærerne, naar i Hovedetagen Værelserne B og C bestemmes til Læsestuer rilligemed Lokalet A, saaledes at dette sidste, *den hidtilværende Skolesal*, deles ved et Skillerum i tvende Læsestuer, som dog formedelst Vinduernes Stilling ikke kan blive lige store. Derved kan indrettes en Række af 4 *Skolestuer*, af hvilke de to faa hver sin særskilte Indgang fra Trappengangen D, de andre to fra Gangen E. — Da dette saaledes nemt kan gøres ved at opføre et Skillerm i A og ved at aabne en Dør fra Indgangen D til Stuen B, og da det er meget ønskeligt, at Værelserne til den ny Skoleplans Indførelse var ganske færdige, *bemyndiges Stiftsøvrigheden til straks i Sommerferien at foranstalte Indretning af Læseværelser* som antydet samt i sin Tid at indsende nærmere

Underretning om de medgaaede Omkostninger. — Om Indretningen af de øvrige Lokaler, hvorledes de bedst kunne fordeles mellem *Skolens Lærere*, dog saaledes, at der forbeholdes et lyst og rummeligt Værelse til *Reservelæsestue* og et bekvemt Lokale til *Skolebiblioteket*, forventes *indsendt Betænkning og Forslag*.

Imidlertid havde Professor *Hansen* d. 6. Maj indgivet sin Ansøgning om Afsked. Han synes tidligt at være bleven aandelig og legemlig svækket og havde i den sidste Tid haft mange Ærgrelser. Pastor *Zarthmann*, der en Tidlang fungerede som Stiftsprovst og som saadan i Biskoppens Fraværelse ogsaa som Biskop, havde klaget over hans Bestyrelse af Skolebiblioteket og fremkaldt en skarp Skrivelse fra Universitetsdirektionen, og *Engelstoft* havde selv paa en Rejse, han havde foretaget kort før Direktionens Oprettelse, i sine Dagbogsoptegnelser givet en skarp Dom over ham selv og Skolens hele Tilstand, og i en Direktionsskrivelse i Dec. 1805, konciperet af Engelstoft, havde man klaget stærkt over det uheldige Udfald af Examen artium for de viborgske Dimittenders Vedkommende¹⁾. — Ved Plakat af 5. Septbr. 1806 beordredes den ny Reform tilnærningsvis indført i 12 af Landets Skoler. For Viborg Skole bestemtes, at Lærerpersonalet skulde bestaa af Rektor og 4 »Adjunkter«. Rektor *Hansen* og Konrektor *Tetens* fik deres Afsked. Til Rektor udnævntes Mag. *Degen*, hidtil Konrektor i Odense, en bekendt Matematiker (senere Prof. ved Universitetet); blandt de nye Lærere var den senere Rektor *Hasselbalch*. — *Tetens*, der endnu var i sin kraftigste Alder og blev Landvæsenskommissær med Titel af Kammer-

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. VI, S. 51. — Sofus Elvius, Prof., Rektor Jørg. Hansen og hans Slægt, Kbhvn. 1909, S. 21 ff.

raad, vedblev at være Skolens Regnskabsfører og Økonomi-
forvalter.

Straks efter sin Tiltrædelse indsendte *Degen* under 2. Oktbr. og under 23. Oktbr. til Stiftsørigheden forskellige Forslag om Skolebygningens Indretning, hvorpaa Stiftsørigheden under 27. Oktober gav Indberetning om de 4 *Læsestuers Indretning i Sommerferien* og overensstemmende med Direktionens Skrivelse af 24. Juni medsendte Overslag over Udgiften, samt udtalte sig om forskellige af de andre Lokalers Anvendelse. Da Rektor *Degen*, hedder det heri, hellere ønskede afgangne Konrektor *Tetens Værelser end forrige Professor Hansens*, er Stiftsørigheden gaaet ind herpaa, da det er rimeligt, at Rektor faar den rummeligste Bolig. — Rektor *Degen* foreslaar bl. a. ogsaa, og Stiftsørigheden billiger, at den store, paa Konrektorlængdens Fløj stødende og nu efter Direktionens egne Ordre til et eneste Læseværelse indrettede Stue, maatte, da den udgør mere end $\frac{3}{5}$ af *den samlede store Skolesal*, deles i 2 mindre; som den nu er, kan den rumme 130 Mennesker og kan ikke opvarmes med 2 Ovne, da den er over en Kælder og $5\frac{1}{2}$ Alen høj; maaske kunde det ene Værelse blive til en aparte Læsestue. — Til *Legeplads* foreslaas den i Figur G paa den tilbagesendte Tegning¹⁾ med g. h. k. l. m. betegnede Plads, c. 40 Alen lang og bred, som fuldkomnen tilstrækkelig. — Nærmere Resolution forventes.

Paa denne Indstilling kom først Svar den 18. Juni 1807:

Direktionen, hedder det heri, har hidtil ikke besvaret Stiftsørighedens under 27. Oktbr. f. A. indsendte Bemærkninger og Forslag angaaende Skolebygningens Indretning, der

¹⁾ Se Tegningen fra 1806, meddelt som Bilag til S. 301.

udsattes paa Grund af den fremskredne Aarstid, andre Skolers større Trang til Forbedring og Skolens Mangel paa Kapital til Arbejdets Udførelse.

Inden Direktionen giver en endelig Resolution, gør den følgende Bemærkninger:

1) Mod *Havens Fordeling til Legeplads for Disciplene og Haveplads for Rektor* findes intet at erindre, men saa anser man det ogsaa for rigtigst, at *Rektor faar Bolig i forrige Rektor Hansens Fløj*. Disciplenes Foretagender paa Legepladsen kunde da lettere overses af ham, ikke at tale om, at han da boede umiddelbart ved Haven, og at hans Værelser da fik bedre Lysning end i den anden Fløj ud til Strædet.

2) Det er en engang antagen Grundsætning, at *kun een gift Lærer med Familie faar Bolig* i nogen Skolebygning, og da helst Rektor; men derimod ser man gerne, at saa mange ugifte Lærere, som Rummet tillader, faar Bopæl. Man har andensteds fra Erfaring for, at ugifte Lærere gerne vil have Køkkenlejlighed til Tevandskogning o. desl.; i saa Fald vilde den Fløj, som forrige Konrektor *Tetens* har beboet, bedst kunne fordeles mellem Skolens ugifte Lærere, og den derværende Køkkenindretning da blive fælles.

3) Man ønsker nærmere Underretning om, hvorvidt det i Vinter har bekræftet sig, at *den store Stue* vilde blive for rummelig til at opvarmes. Hvis dette ikke er saa, saa man helst, at den *for paakommende Højtideligheders Skyld* beholdt sin nuværende Størrelse; hvis den blev inddelt i 2 Læseværelser, vilde disse blive uforholdsmæssige i Længde og Bredde og alt for smalle; saa vilde det, saa vidt Direktionen skønner, være bedre at tage et Stykke fra mod den ene Side til Gaarden.

4) Med Hensyn til de i Stiftsøvrighedens Skrivelse omtalte *Værelser i 2. Etage* formener man, at der er en Fejl i Bogstavernes Anbringelse og kan ikke finde ud deraf; der

maa vistnok findes god Plads til *Biblioteket*; der synes endnu at være meget Rum tilovers.

Ny Betænkning ønskes snarest.

Den 4. Juli 1807 besvarede *Biskop Bloch* paa Stiftsøvrighedens Vegne denne Skrivelse og oplyste, at man i denne Sommer interimistisk og indtil Direktionens endelige Resolution indløb, havde forundt *Rektor forrige Konrektors Fløj, med hele Haven*, og Hr. *Hasselbalch* og Hr. *Giessing*¹⁾ nogle faa Værelser i den nordre Fløj. — Nærmere Indberetning loves senere, naar Stiftamtmand *Sehested* kommer hjem.

Denne nærmere Indberetning kom det til at vare længe med. Noget bidrog maaske hertil, at Rektor *Degen* ønskede de Adj. *Hasselbalch* tillagte Værelser anvendte til Biblioteket. Det staar maaske ogsaa i Forbindelse med dette Mellemværende mellem Rektor og *Hasselbalch*, at Pastor *Zarthmann* atter benyttede sin Stilling som fungerende Biskop under Biskop *Blochs* Fraværelse til en lang Indberetning til Universitetsdirektionen. Han indrømmer vel, at Skolen har forbedret sig meget; den nye Undervisning (3: med Faglærere istedenfor Lærere for hver enkelt »Lektie«) gør omtr. maanedlige Forhandlinger mellem Lærerne ønskelige. Flere Lærere ere mindre heldige; den grundlærde Matematiker, Dr. Rektor *Degen*, bør i de lavere Klasser afløses af andre Lærere. Der var en Tid, da denne Mand ikke syntes saa human mod sine Medlærere, som Skolens Tarv kunde ønske; dette er dog nu forbi, og hans Medlærere maa erkende hans Virksomhed til deres Gavn.

Hasselbalch, der formodentlig har følt sig usikker i

¹⁾ *Hans Jørgen Giessing* var 5. Septbr. 1806 bleven udnævnt til Adjunkt (1814 Overlærer, † 22/3 1854 som Præst i Ballerup og Maaløv, Smørum H. ved København).

sin Bolig, indgav gennem Stiftsøvrigheden en Ansøgning om at beholde de Værelser paa Skolen, han nu bebor, hvortil Direktionen d. 28. Marts 1808 svarede, at Hasselbalch »indtil videre« kan beholde Værelserne, »for saa vidt derved ingen Hindring sker i den almindelige Fordeling i Skolens Lejligheder, som maatte blive bestemt, naar den Plan indkommer, hvorom man 24. Juni 1806 har anmodet«, og da Stiftsøvrigheden under 29. August s. A. (1808) forlangte Direktionens Anvisning af et Lokale til Biblioteket, »fordi man ej har kunnet gøre Indgreb i Direktionens endnu ukendte Plan efter den Grundtegnning om Skolebygningen, som forlængst er indsendt«, svarede Direktionen (Hertug Fr. Christian, Malling og som Sekretær Engelstoft) d. 18. Septbr. 1808 meget skarpt, at den i den Anledning maatte forny i Stiftsøvrighedens behagelige Erindring, hvad den allerede i sin Skr. af 28. Marts d. A. har tilkendegivet, at den *endnu savner Svar paa sin Skr. af 24. Juni 1806*, hvoraf hermed følger en Genpart, og hvori man netop udbeder sig en Betænkning om, hvorledes den Del af Skolebygningen, der ej er indrettet til Læseværelser, dels kunde benyttes til Bolig for Lærerne, dels til Reservelæsestue, dels til et bekvemt Lokale for Biblioteket. Direktionen venter nu inden kort Tid at modtage det for tvende Aar siden begærede nævnte Forslag, »hvis Indsendelse man snarest muligt vil se imøde«.

Nu fik man travlt! 1. Oktbr. (1808) afkrævede Stiftsøvrigheden Forstanderskabet, *saaledes som den allerede har gjort ifjor*, det i Direktionens Skr. af 18. Septbr. forlangte Forslag; d. 19. Oktbr. (1808) udbeder Forstanderskabet sig af Stiftsøvrigheden *Grundtegningen* samt de tidligere Breve fra Direktionen om samme Emne, »alt for at udarbejde Planen i Overensstemmelse med den

kgl. Direktions Hensigter«¹⁾. — Det hele trak ud. Der var en daarlig Forretningsgang i Forstanderskabet; ingen ordentlige Samlinger kunde holdes paa Raadstuen; ingen Protokoller og Breve medtoges ved Møderne o. s. v. Imidlertid besøgte Engelstoft selv i Anledning af Eksamen Septbr. 1809 Skolen, og der enedes man om til Bibliotekslokalet at anvende et Lokale i 2. Etage paa søndre Ende, »som nu indbefatter en Hjørnestue og 2 Smaahuller«. Den 22. Septbr. (1809) udbad Forstanderskabet sig Approbation herpaa af Stiftsøvrigheden »eller af Direktionen, hvis det anses fornødent«, hvorpaa *Stiftsøvrighedens* Approbation s. D. blev given. Derpaa sendte Forstanderskabet d. 25. s. M. det hele til *Tetens* til Udførelse; denne trak imidlertid ud; endnu i Nov. 1811, da Regnskabsvæsenet efter Kammerraad Tetens Død overtoges af Raadmand Bagger, fremhæves i et Forstanderskabsmøde, at det maa paalægges denne at sørge for Snedkerarbejdets Udførelse til det nye Bibliotek²⁾.

Nogen Approbation af Universitetsdirektionen paa de øvrige Lokalers Indretning kendes ikke; men Hovedresultatet blev, at *Rektor Degen beholdt Konrektorlejligheden i den nordre Fløj* og det hermed forbundne Stykke af Haven, hvor ogsaa det Tetens tilhørende *Lysthus* laa. Om dette foreslog Forstanderskabet i en Skrivelse direkte til Direktionen (1. August 1808), at Skolen skulde afkøbe Tetens det for de af ham forlangte 200 Rlr., hvilket det er fuldelig værd, »og ej alene pryder Haven, men ogsaa kunde være den værdige Rektor, som

¹⁾ Kopi i Forstanderskabets Breve, Landsarkivet (Afl. fra Viborg Skole), hvor ogsaa flere af de øvrige Breve findes. For øvrigt *Bispearkivets* Breve og Kopibøger.

²⁾ Iblant Skolens Breve i Landsarkivet findes flere Breve fra *Degen* om denne Sag, navnlig 27. Juli 1810 (heri om Engelstofts Besøg).

Billede af Lysthuset.

for Tiden bruger det Stykke af Haven, til uskyldig og nødvendig Rekreation«. Sagen kom dog ikke denne Gang i Orden; i al Fald købte Skolen det først i Oktbr. 1830

af Tetens († 1811) Enke († 1845) for 150 Rlr.¹⁾. Men hvad værre var, *der blev ikke indrettet nogen Legeplads* for Disciplene paa det paatænkte Stykke af Haven! Denne vedblev at være delt mellem Rektor og *Overlæreren, der fik den søndre Fløj til Bolig*, saa at der dog blev Boliger for to gifte Familier. I al Fald boede her Overlærer *Dorph* (Overlærer 1818—27, senere Rektor i Horsens, tilsidst Teaterdirektør, Oversætter af Sofokles m. m.), og de senere Overlærere lige til 1860.

Skolen vedblev forøvrigt i alle disse Aar at være daarligt besøgt; efter officiel Indberetning havde den saaledes 11. Decbr. 1810 kun 28 Elever.

1814 blev *Degen* Professor ved Universitetet og afløst af *Hasselbalch*. I dennes Rektoratstid er der neppe foretaget større Forandringer med Skolelokalerne; men 10. Juli 1841 udnævntes daværende Overlærer i Randers, Mag. *Chr. Fred. Ingerslev*, til Rektor, og nu blev der straks Røre i Sagerne. Ingerslev havde i Aarene 1838—39 med offentlig Understøttelse gjort en Rejse til Tyskland og Frankrig, hvorefter han udgav en Beretning om det lærde Skolevæsen i disse Lande samt Forslag om den lærde Undervisning i Danmark. Det var Forløberen for den Skoleplan, der tilsidst, efter at være forberedt i forskellige Skoler fra 1845, blev endelig indført 1850 af Madvig.

Ingerslev, der først tiltraadte sit Embede »ved den offentlige Eksamens Begyndelse« (Septbr.) og »havde arbejdet i Randers til Dagen før sin Afrejse«, havde efter et Besøg i Viborg allerede d. 9. August indberettet til

¹⁾ Vib. Biskoppers dagl. Kopibog 1808; Rektoratsbreve, 15. Oktbr. 1830 (endnu i Skolens eget Arkiv).

Direktionen, at der fandt mange Mangler Sted ved Bygningens Indretning, og foreslaaet i den Anledning at sende Bygningsinspektør *Thielemann* til Viborg. Atter 13 Aug. skrev han til Direktionen om Ulemperne ved *de 2aarige Klasser* og foreslog en partiel Deling i de 2 laveste Klasser foreløbig og udvikler nærmere Fordelene herved.

Hvad Ingerslev især klagede over, var 1) *Klasseværelsernes Beliggenhed*; to af dem ligge aldeles isolerede; 2) *fuldstændig Mangel paa Legeplads*; det er en Uret, der er vist mod denne Skoles Disciple, da en saadan Plads med Lethed kunde indrettes; 3) *Savnet af et Gymnastiklokale*; man har hidtil lejet en Sal i en temmelig langt fra Skolen liggende Gaard; 4) *Bygningernes hele brøstfældige Tilstand*; 5) *Rektorboligen uheldig* og ubekvem; der er Værelser nok, men de ligge i to Etager og usammenhængende. 6) Et *5te Klasseværelse* er nødvendigt, om ikke mange Aar rimeligvis ogsaa *et 6te*; til disse to Værelser kan kun skaffes Plads ved en forandret Indretning af det hele.

Den 21. Aug. meddelte Direktionen Stiftsøvrigheden, at den havde paalagt *Thielemann* sammen med *Ingerslev*, der fra Randers skal følge med til Viborg til Lokalernes Undersøgelse, at give Forslag og Overslag. Der indsendtes ogsaa til Direktionen et Forslag og Overslag (paa 7811 Rlr.) med 2 Tegninger, hvortil *Thielemann* bemærkede, at saavel Læseværelserne som Rektorboligen er i en yderst forfalden Tilstand og trænger til en Hovedreparation; han foreslaar da *at lægge hele Rektorboligen i 2. Etage* og i det derved vundne Rum i *Sidebygningen* [ud til Nytorvsgyde] at indrette dels *et 5te Klasseværelse*, dels *Bibliothek* med tilhørende Læseværelse, dels endelig *Gymnastiklokale*, samt i den *bageste Fløjbygning* at indrette *Boliger for 3 Adjunkter*.

Imidlertid entledigedes d. 16. Oktober efter Ansøgning

Overlærer *Erslev*, og hans Bolig i den søndre Fløj blev altsaa ledig. I en Skrivelse af 25. Oktober til Universitetsdirektionen ytrer Ingerslev i den Anledning, at den paatænkte »Forfriskningsplads« for Disciplene vil kunne erholdes ved at tage det halve af Rektorens og Overlærerens Gaard hertil; han henstiller derfor, om der kunde være Anledning til ved Indstillingen til Overlærerembedet at knytte Forpligtelsen til Afstaaelse heraf. Men *Direktionen* foreslog i sin Betænkning af 30. Oktbr. om hele den indgivne Byggeplan en helt anden Anvendelse af Overlærerboligen, nemlig — til Rektorbolig; thi *Direktionen* var meget betænkelig ved de store Udgifter, og meget vilde kunne spares, hvis Overlærerboligen enten uden eller med en mindre bekostelig Forandring kunde være skikket til Rektorbolig, og da det ikke vilde være nødvendigt at indrømme den nye Overlærer et Emolument, som ikke i Almindelighed er tilstaaet andre Overlærere; Udhusenes *Ombygning til Adjunktboliger* bør helt undgaas; der maa tages Hensyn til, at *en 6. Klasse* med Tiden med Lethed kunde indrettes (o. s. v.).

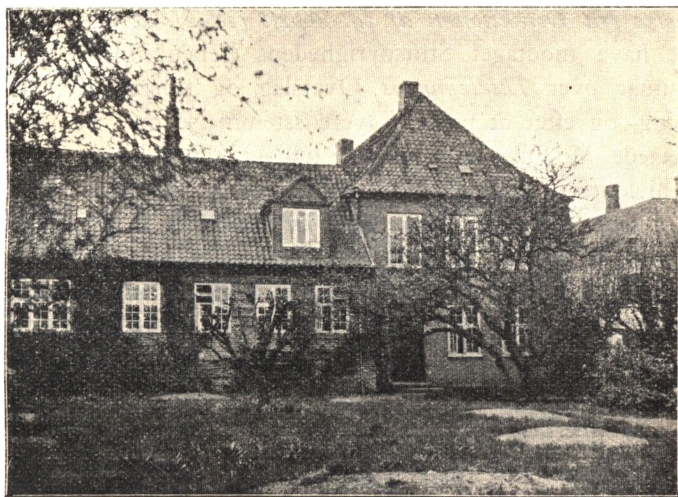
Stiftsøvrigheden afæskede *Ingerslev* en Erklæring i Anledning af *Direktionens* Skr. af 30. Oktbr.. I denne (30. Novbr.) udtaler Ingerslev sig atter vidtløftigt om Manglerne, fremhæver atter stærkt Manglen af en *Legeplads* og oplyser, at han derfor allerede nu lader Disciplene tilbringe Frikvartererne i Gaarden; men denne er brolagt. *Han fraraader stærkt at tage Overlærerboligen til Rektorbolig*; den indeholder ikke ganske saa megen Plads, som Rektor har i den ham indrømmede Sidebygning, men desuden har den slet ingen Værelser i Hovedbygningen, hvor Rektor har 3 ordentlige Værelser og 3 mindre Kamre; med Overlærerboligen kan kun en liden Familie nogenlunde være tjent; han vilde med sin Familie ikke kunne bo der. *Han ivrer stærkt mod Op-*

givelsen af Overlærerboligen, osv. Derimod kan man gerne lade *Adjunktboligerne bortfalde*; derved vilde spares omtr. 1000 Rlr.; baade mangler slige Friboliger ved de fleste Skoler i Danmark, og Erfaringen lærer, at de sjældent, ofte slet ikke, benyttes, da mange af Lærerne ere gifte, og det vil herefter formentlig, da Befordringen af teologiske Kandidater bliver mere og mere langsom, endnu mere blive Tilfældet. Han var meget glad over Ytringen om, at man maatte være betænkt paa med Tiden at indrette *en 6. Klasse*. Naar Bibliotekslokalet gøres lidt mindre, vil baade dette og de 2 nye Klasseværelser kunne anbringes i *Sidebygningen* [mod Nytorvs-gyde]. — Ved de foreslaaede Besparelser nedsættes det oprindelige Forslag, der lød paa 7811 Rlr. til 3928 Rlr. til *Forandringer*, men hertil kommer de Udgifter, der ere nødvendige som Reparationer.

Imidlertid søgtes Overlærerembedet baade af den ældste Adjunkt, *Jacob Frederik Reisz*, og Adjunkt, Mag. *Albert Sadolin Wesenberg*. Valget var vanskeligt; Reisz havde i sin Tid kunnet opnaa en Overlærerplads ved Randers Skole, men Stiftsøvrigheden havde faaet ham til at opgive denne Plan. Ingerslev fremhævede begges Dygtighed som Lærere, men foretrak Wesenberg som Filolog. Under 27. Nov. blev derpaa Wesenberg *konstitueret* som Overlærer; men for at skaffe Reisz nogen Oprejsning, indstillede Ingerslev (4. Dec.), heri understøttet af Stiftsøvrigheden, der stærkt havde udtalt sig mod Opgivelsen af Overlærerboligen, at Boligen overlodes Reisz, da Wesenberg som *konstitueret* ingen Ret havde til den; Wesenberg [der vistnok allerede dengang ejede sit eget Sted] erklærede, at selv om han med Tiden bliver definitivt udnævnt til Overlærer, vilde han ikke alene ikke gøre nogen Begæring om Boligen, men endog i intet Tilfælde benytte den, saa længe Adj. Reisz, hans

gamle Lærer og nuværende Kollega, benyttede den. — Under 28. Dec. meddelte derpaa Stiftsøvrigheden, at Benyttelsen af Boligen var tilstaaet Reisz fra Foraaret af »for saa vidt den ikke ved Forandringer af Skolens Bygninger bliver *for en Tid* paa anden Maade at benytte«.

Det var nemlig Meningen, at Ingerslev selv interimistisk under Byggeforetagenderne næste Sommer vilde benytte Overlærerboligen. Det fremgaar af en Skrivelse

Billede af Overlærerboligen.

af ham af 21. Februar 1842, hvori han andrager om, at *Lysthuset* i Haven, der er meget brøstfældigt, maa blive istandsat, hvilket vil være nødvendigt til Foraaret, da den Bolig, han til Sommer skal benytte i *Overlærerboligen*, er for hans Familie saa indskrænket, at han ikke godt kan undvære den Hjælp, som i den Henseende »hint rummelige og gode Lysthus« vil kunne yde ham. — Under 19. Marts gjorde Direktionen (efter Stiftsøvrig-

hedens Indstilling) opmærksom paa, at Istandsættelsen af Lysthuset egentlig maatte tilfalde Rektor Hasselbalch ifølge de Betingelser, hvorpaa det 1830 indløstes, men paa Grund af dennes trange Kaar bevilliges de til Reparationen nødvendige 35 Rlr. »for denne Gang« af Skolekassen, mod at det gøres den nuværende Rektor til Pligt i sin Tid at aflevere det i forsvarlig Stand.

Endelig under 23. April (1842) meddelte Stiftsøvrigheden Forstanderskabet, at den havde modtaget *en Skrivelse fra Direktionen af 19. April (1842)*, at den, efter at have modtaget Stiftsøvrighedens Betænkning af 19. Januar over *Thielemanns* Overslag og tilhørende Tegning, og efter at man i Overensstemmelse med de foreslaede Modifikationer i den tidligere Plan havde ladet Thielemann udarbejde et nyt Overslag, beregnet paa i det hele 6733 Rlr., *har Kongen under 8. d. M.* resolveret, at der til disse Byggeforetagender maa anvendes indtil 7000 Rlr. efter Thielemanns Tegning og Overslag, »hvilke er ham herfra tilstillede, for at Arbejdet snarest muligt kan paabegyndes og Lokalerne tages i Brug til Efteraarsflyttetid« ¹⁾.

Samme Dag (23. Apr.) lejedes af Fru Vagaard Værelser til Skolens Brug fra 1. Maj—1. Oktbr. i hendes i Etatsraad Leths Gaard liggende Lejlighed for 90 Rlr. — Den er kun lille, bemærker Ingerslev i sin Indberetning til Direktionen af 4. Maj, men Skolen kan hjælpe sig dermed; efter 30. Septbr. kan Lokalet ikke faas uden stor Bekostning paa Grund af *Provinsialstændernes Møde i Oktober*, »og til den Tid er alt for længe siden bortlejet«; Skolen maa ogsaa være i sit nye Lokale i Begyndelsen af Septbr., da Hovedeksamen ikke godt kan holdes i det interimistiske Lokale; Gymnastikhus kan ikke

¹⁾ »Forskellige Breve«, 1842, Nr. 51 (K. Sk. Arkiv).

skaffes i Sommer; man maa indskrænke sig til Svømning alene. — Etatsraad Leths Gaard er, ifølge Skattelister fra den Tid, Nr. 66 i Mathiasgade (senere Overretsprokurator Møllers, nu Snedkermester Bødings Ejendom).

Arbejdet kunde nu paabegyndes efter den lagte Plan; dog fordyredes dette meget ved, at man maatte, for at faa Arbejdet fuldført i rette Tid, forskrive Haandværkere fra *København* og *Aarhus*; fra Byens Haandværkere kunde kun faas »ringe Assistance«; Byens Haandværkere havde tidt i Vinterens Løb henvendt sig til Thielemann, men paa det usikre vilde de ikke anskaffe Folk. Navnlig maatte det meste Snedkerarbejde forfærdiges i *Aarhus* og køres til Viborg; »saa meget uheldigere, som her er en meget dygtig Snedker«. Den gamle Bygning viste sig langt daarligere end ventet; 10 nye Bjælker maatte indlægges i Hovedbygningen, men navnlig viste det sig i *Sidebygningen*, især ved Indrettelsen af *Gymnastiksalen*, der blev noget højere end oprindelig paatænkt, »da den tillige skal være Solennitetssal«¹⁾.

Ogsaa med Hensyn til *Legepladsen* blev der foretaget en Forandring i Planen. Efter Tegningen skulde denne indrettes i den ene Halvpart af Overlærerboligens Gaardsplads; den anden Halvpart af hele Gaarden skulde være Gaard for Rektorboligen. Men da foreslog *Reisz* at gøre Gaarden fælles for begge Familier og *benytte den hele til Legeplads*, mod at ogsaa Udhusene blev fælles. Dette gik Ingerslev ind paa, og Direktionen gav under 10. Juli (1842) i et Brev til ham sin Indvilligelse heri, saaledes, »at det Plankeværk, som efter den allernaadigst approberede Tegning var bestemt til at afslutte et eget Gaardsrum for Overlærerboligen, bortfalder«. Saaledes blev

¹⁾ Indberetning til Direktionen af 10. Nov. 1842, efter Opfordring af Thielemann.

hele Gaardspladsen Legeplads, som den er endnu. Reisz beholdt derved Halvdelen af Haven, og rimeligvis samtidig er der foretaget en Omfordeling af denne. Ingerslev klager nemlig et Par Gange over, at der kun er Adgang til Lysthuset og hans Andel af Haven gennem Overlærerboligens Have. Nu deltes Haven saaledes, at den østlige Del (ud til Mogensgade) tilfaldt Rektor, den vestlige Del (ud til »Kompagnistræde«) Overlæreren.

Dernæst gik Direktionen ogsaa ind paa, at da den Del af *Bagbygningen*, som før hørte til Rektorboligen, ved Indrettelsen af *Gymnastiklokalet* m. m. vil bortfalde, den tilbageblivende Del af Bagbygningen maa deles lige mellem Rektor og Overlærer, og *Reisz* har foreslaaet, at der for at skaffe Plads, istedetfor 2 *Stalde og Vognremiser*, som der før var, indrettes én større Stald og Vognremise til fælles Brug. Direktionen (*Engelstoft* — Hansen) gaar vel ind herpaa, men med den spidse Bemærkning, »at da Stald og Vognremise er en Bekvemmelighed, som ikke hører til det nødvendige eller med Lejlighed kan forlanges til slige Embedsboliger, og *allermindst ved Overlærernes*, kan Direktionen ikke give sit Samtykke til, at nogen betydelig Bekostning derpaa anvendes«. — Vogn- og Staldremiserne var en Levning fra Fortiden; før det almindelige Skolefonds Oprettelse 1807, havde baade Rektor og Konrektor Brugen af deres egen Jord paa Viborg Bymark.

Ved Ombygningen fik Skolens *Hovedfacade* det Udseende, som den endnu har. Man opgav den dobbelte Indgang, anbragte en Indgang med en høj Trappe i Midten af Bygningen, og lagde Indgangen til Rektorlejligheden (paa første Sal) kun gennem Døren i Nytorvgyde. Ingerslev havde unægtelig skummet Fløden af det hele. Han fik en stor Lejlighed der strakte sig over hele Hovedbygningens 1ste Sal, 5 store Værelser til

Gaden, 4 Værelser (Entré og Pigekammer iberegnet) til Gaarden og 2 à 3 Kvistværelser.

I *Stueetagen* blev de 4 Klasseværelser omregulerede, de nuværende Stuer A, B, C og D; der anbragtes en Gang ud til Mogensgade, hvorfra der blev Indgang til dem alle. — Det uheldigste — navnlig for fremtidige Udvidelser — var derimod Indretningen af *Sidebygningen ud mod Nytorvsgrde*. Her anbragtes en 5. Klasse

Billede af Katedralskolen i sin nuværende Skikkelse.

og med Tiden en 6. Klasse, samt Biblioteksværelse og *Gymnastiklokale*. Dette sidste samt Anvendelsen af hele Gaarden til *Legeplads* var jo imidlertid store Fordele; men det uheldige var, at der ikke var Plads i den snævre Bygning til en fælles Skolegang ud mod Gaarden, saa at der senere, da Biblioteksværelset og tilsidst Gymnastiklokalet indrettedes til Klassestuer, blev Gennemgang gennem dem alle. Men denne Udvikling kunde den

Gang næppe forudses, og i det hele og store maa Ingerslevs Indretning anses for heldig, naar han ikke vilde eller kunde nøjes med den gamle Rektorbolig ud mod Nytorvsgyde; men at lægge de 2 Klasseværelser for 5. og 6. Kl. op i 2den Etage i Hovedbygningen vilde jo ogsaa have medført Ulemper.

Skolen toges i Brug ved Hovedeksamen. Denne endte 27. Septbr.. Da havde Skolen — 52 Disciple.

Ombygningerne 1771, 1807 og 1842 gav Skolen dens Hovedpræg. De senere Indretninger skal derfor blot antydes.

Ingerslev blev allerede 1844 efter Optordring fra Universitetsdirektionen forflyttet til Kolding, hvor man ogsaa trængte til en Organisator. Under hans Eftermand, Professor *F. C. Olsen* (1844—66), indførtes efterhaanden den madvigiske Skoleordning af 1850, der fordrede mindst 7 Klasseværelser. Da *Reisz*, der fra 1851 havde faaet Titel af Overlærer og fra 1855 var bleven virkelig Overlærer, i Nov. 1860 døde, inddrog man Overlærerboligen og vandt derved bl. a. Plads til en 7de Klasse, ligesom Biblioteket en Tidlang fandt Plads i denne Fløj, hvorved man vandt videre Plads i den nordre Fløj. Overlærerboligens Have blev efter Forslag af daværende Adjunkt *Arthur Feddersen* indrettet til botanisk Have for Skolen.

Under Rektor *Lefolii* (1866—92) foretoges ogsaa store Forandringer med Lokalernes Brug; der oprettedes saaledes en særegen *Realklasse*; for at vinde Plads til denne og til et særegent *Naturhistorie-Værelse* flyttedes *Biblioteket* op i en dertil indrettet Plads, der indtager hele den nordre Bygnings Loft, hvor det findes endnu, hvor brandfarligt det end er. Endelig blev der 1881—82 opført en

ny Gymnastikbygning (paa en Del af Havepladsen), hvorved Skolen endelig ogsaa fik et stort og rummeligt Lokale til festlige Lejligheder. Det gamle Gymnastiklokale blev anvendt til en Sangstue og et Klasseværelse, og tilsidst fik Lefolii indført *Sløjd* i et i Bagbygningens Loft indrettet Lokale, hvortil der imidlertid kun er en snever, ligefrem brandfarlig Opgang.

Allerede samtidig med Gymnastikhusets Opførelse havde Lefolii ladet udarbejde en Tegning til en helt ny Skolebygning; men paa Grund af de betydelige Udgifter til Gymnastikhuset og de temmelig kostbare Nyindretninger ved den gamle Gymnastiksals Omdannelse til Klasseværelser, blev Sagen stillet i Bero. — Efter Lefolii's Tid har Optagelsen af Piger medført Anbringelsen af et Lokale til kvindeligt Haandarbejde; men især har Skoleloven af 1903 medført store Udgifter til Indrettelse af kemiske og fysiske Arbejdsrum m. m. Ethvert Rum er derved blevet optaget, og i de seneste Aar har man maattet ty til Værelser i Rektorlejligheden, og denne er nu (August 1912) benyttet helt til Skolelokaler mod at der gives Rektor Huslejegodtgørelse. Men Skolen har nu ogsaa over 210 Elever, der fordrer Plads. Men selv om Rektorboligen tages i Brug til Skolelokaler, undgaar man dog ikke Misligheden ved Indretning af Skolelokaler i Sidebygningerne uden tilsvarende fortløbende Skolegange. En hel Ombygning er foreløbig undgaaet; men den bliver med Tiden ligefuldt en Nødvendighed.
